

„SOCIOLOGIE ROMÂNEASCĂ”: O INVENȚIE STRATEGICĂ

IONUȚ BUTOI*

ABSTRACT

“ROMANIAN SOCIOLOGY”: A STRATEGIC INVENTION

In this study I evaluate the group context and functions associated to the *Romanian Sociology* journal, in relation to the institutionalization phenomenon of the School of Sociology in Bucharest. The analysis is limited to issues of the journal in its year of birth (1936) and focuses on the organizational manner and the place occupied by this magazine within the larger ensemble of all gustian projects. I demonstrate that the *Romanian Sociology*, as it appeared in 1936, was a magazine created at the initiative of D. Gusti, and its role was, from the outset, to enforce and strengthen the image of the monographist group as a „School”. It was built as a canvas designed to provide coherence to the many gustian initiatives and should be seen as an illustrative tribune for the „old” monographists rather than the young. Moreover, it was a privileged place to promote Gusti’s institutional development agenda.

Keywords: *Romanian Sociology*, Gustian School, sociological school, journal of sociology, monography.

În studiul de față evaluez contextul de grup și funcțiile asociate revistei „Sociologie românească” prin raportare la fenomenul de instituționalizare a Școlii Sociologice de la București. Analiza se rezumă la numerele revistei din anul apariției (1936) și se concentrează asupra manierei de organizare și locului ocupat de revistă în ansamblul proiectelor gustiste. O analiză a conținutului sociologic propriu-zis al revistei (a ideilor sociologice) rămâne pentru mai târziu; pentru cercetarea de față am fost atent nu atât la text, cât la modul în care acesta reflectă o intenție deliberată de a construi și consolida imaginea „Școlii sociologice” și a „agendei” conducătorului acesteia, Dimitrie Gusti. Restrângerea la primul an de apariție o justific atât prin

* Facultatea de Jurnalism și Științele Comunicării, Universitatea din București; e-mail: *ionut.butoi@cooperativag.ro*.

integrarea în efortul conjugat al acestui număr special, cât și faptul că în 1936 echipa redacțională a fost alta decât cea din anii următori, după cum voi dezvolta mai jos. Consider că „Sociologie românească” a fost mult mai importantă, de la bun început, în economia construcției Școlii sociologice decât a fost evaluată de cei mai importanți autori ai domeniului și demonstrez acest lucru prin folosirea documentelor sociale de istorie orală, de corespondență a monografiștilor, precum și prin analiza de conținut a primului an al revistei. Ca și în celelalte studii efectuate pe teme interbelice, plec de la premisa existenței unei rațiuni strategice în spatele inițiativelor diversilor actori sociali, care poate fi înțeleasă prin integrarea sincronică în contextul social și în cadrul conceptual al epocii respective.

Voi arăta, mai departe, că „Sociologie românească”, așa cum apare ea în 1936, a fost o revistă creată la inițiativa lui D. Gusti, chiar dacă pe fondul unor așteptări ale monografiștilor, că rolul acesteia a fost, de la bun început, de impunere și consolidare a imaginii de „Școală” a grupului de monografiști, de construire a unui tablou care să ofere coerență inițiativelor multiple gustiste, că a fost o tribună demonstrativă în care s-au desfășurat mai degrabă „bătrânii” monografiei¹ decât cei tineri, că a fost locul privilegiat de promovare a agendei de dezvoltare instituțională a lui Gusti, având ca obiectiv și coordonarea diverselor instituții de cercetare create sau vizate a fi aduse sub umbrela Institutului Social Român. Așadar, nicidecum o revistă pentru studenți sau de uz intern, ci cu totul dimpotrivă: o revistă care să demonstreze opiniei publice și lumii academice, inclusiv internaționale, că există o Școală care funcționează coerent și se află în plină dezvoltare și care, dacă ar fi sprijinită, în continuare, ar putea să ofere soluții aplicate și fundamentate științific unora dintre problemele cele mai grave ale României interbelice. Iar cel care a avut această viziune a revistei a fost D. Gusti.

Rolul „Sociologiei românești” a fost oarecum subestimat de către cei mai avizați cercetători ai fenomenului gustist. Astfel, Zoltán Rostás încadrează apariția revistei în contextul mai larg al dezvoltării Școlii-atelier prin câștigarea accesului la resursele financiare și logistice ale Fundației Principele Carol și prin inițierea, pe lângă acțiunile de cercetare monografică, a acțiunilor de intervenție socială. Din 1934 D. Gusti a inițiat, beneficiind de bugetul Fundației, acțiunile echipelor regale studentești, scoaterea revistelor „Căminul Cultural” și, cu relevanță mai mare pentru subiectul de față, „Curierul Echipelor Studentești”, ridicarea Muzeului Satului, iar în 1936, „Sociologie românească”². Pentru Z. Rostás, revista este, în 1936, „accesibilă, scrisă de tineri, pentru tineri”, având, cu alte cuvinte, rolul de ghid de cercetare pentru tinerii monografiști, dar și rol de platformă accesibilă de afirmare prin aplicarea unor standardele mai modeste decât cele folosite de „Arhiva pentru Știință și Reformă Socială”³. Ideea este reluată, în aceeași contribuție, în alt capitol,

¹ Expresie prin care H.H. Stahl a denumit monografiștii care, deja consacrați, îi coordonau în campaniile monografice pe cei mai tineri. Printre „bătrâni” se numărau Stahl, Vulcănescu, Xenia Costa-Foru, C. Brăiloiu.

² Zoltán Rostás, *Atelierul gustian. O abordare organizațională*, București, Editura Tritonic, 2005, p. 40.

³ *Ibidem*.

unde autorul precizează că „Arhiva” era o revistă „de nivel ridicat”, „cunoscută numai în cercurile de specialiști”, pe când „Sociologie românească” era o revistă „de popularizare, de exercițiu studentesc”⁴. În mod evident, în volumul său (altfel inovator până în zilele noastre), Z. Rostás este tributar percepției pe care H.H. Stahl o avea asupra revistei, atât în propriile sale amintiri, cât și în interviurile de istorie orală. Corectarea acestei percepții a fost făcută de Sanda Golopenția, însă doar parțial. Golopenția este preocupată prioritar să demonstreze că „Sociologie românească” nu a fost o realizare de echipă (în formularea lui H.H. Stahl, „devălmășie”), ci, începând cu anul 1937, a fost opera lui Anton Golopenția. Acesta ar fi modernizat revista aplicând propria viziune asupra modului de alcătuire a conținutului și formatului revistei, prin lărgirea agendei de teme și domenii atinse, introducând problemele urbane, de industrializare și altele de actualitate ce ieșeau din sfera rurală, prin stabilirea unor conexiuni semnificative cu colaboratori prestigioși din afara Școlii și prin racordarea temelor sociologice locale la cele ale sociologiei contemporane internaționale⁵. Sanda Golopenția citează un autor care a scris pe tema „Sociologiei românești” înainte de 1989, Grigore Traian Pop, pentru a invoca faptul că revista avea un statut mai important decât cel de publicație de popularizare pentru tinerii monografiști. Conform lui Pop, „Sociologie românească” era complementară științific „Arhivei”⁶, fiind atât o revistă în care direcțiile generale științifice căpătau concretețe prin studii aplicate, cât și o revistă care avea rolul de „îndrumare” și „coordonare” a cercetărilor monografice⁷. Urmându-l pe Pop, Dungaciuc consideră că „revista devine un pivot central al proiectului Școlii”, aducând, însă, ca unic argument, faptul că în timpul apariției „Sociologiei românești” mai sunt scoase doar patru numere din „Arhiva”⁸. Cu toate că este de acord cu evaluarea celor doi, Sanda Golopenția consideră, la rândul său, că „tiparul inițial” al revistei, ceea ce înseamnă întreg proiectul editorial al revistei de pe parcursul primului an (1936), ar fi fost „de uz intern”⁹.

ANTECEDENTELE. DE LA „ANTEU” LA „SOCIOLOGIE ROMÂNEASCĂ” VIA „CURIERUL ECHIPELOR”

Tentativele din anii 1934–1935 ale tinerilor monografiști de a avea o publicație proprie în care să-și expună punctele de vedere asupra „realităților românești” au

⁴ *Ibidem*, p. 143.

⁵ Sanda Golopenția, „A fost «Sociologie românească» o revistă publicată în devălmășie?”, în *Arhipelagul gustian. Contribuții la istoria Școlii Sociologice de la București*, București, Editura Enciclopedică, 2016, p. 341–363.

⁶ *Ibidem*, p. 362.

⁷ Grigore Traian Pop apud Dan Dungaciuc, *Portrete și controverse*, București, Editura Tritonic, 2008, p. 41.

⁸ Dan Dungaciuc, *op. cit.*, p. 41.

⁹ Sanda Golopenția, „A fost «Sociologie românească» o revistă publicată în devălmășie?”, *op. cit.*, p. 361.

făcut obiectul unor studii din cadrul Cooperativei G.¹⁰ Față de neastâmpărul diverselor sub-grupuri monografice, absența unei inițiative sau, cel puțin, a unei opinii din partea profesorului Gusti cu privire la utilitatea sau forma unei astfel de publicații este oarecum stranie. În lipsa acesteia, unii monografiști se mulțumesc să publice în „Dreapta”, săptămânal care viza cu precădere studenții, iar alții „rup rândurile”, constituind un grup distinct, iar mai târziu și anti-gustist, cu revistă proprie, „Rânduiala” (care apare din 1935). La „Dreapta” rolul cel mai important, dintre monografiști, l-a avut Octavian Neamțu, care colaborează strâns cu Anton Golopenția. O prezență semnificativă au avut și Mircea Vulcănescu, H.H. Stahl, Lena Constante și alții.

Gândul unei reviste proprii care să aparțină monografiștilor („Dreapta” a fost doar o publicație-„gazdă” provizorie) i-a aparținut lui Anton Golopenția, care a făcut demersuri pe lângă D. Gusti și membrii mai „mari” ai Școlii încă din 1932 pentru a-i convinge de utilitatea acesteia¹¹. Golopenția avea în vedere o manifestare „politică” a monografiștilor, prin care înțelegea, probabil, o prezență vizibilă și aplicată a grupului în opinia publică, pe teme de actualitate socială și geopolitică, precum și țintirea unui loc de prim-plan în captarea și îndrumarea tinerilor studenți. Reținerea lui H.H. Stahl față de un asemenea angajament este destul de pilduitoare: „Eu nu voi merge pe această cale, ale cărei capcane le cunosc și de care-mi e scârbă”¹². Stahl trăise pe propria piele pasiunile politice care animau cercurile „tinerei generații interbelice” din București, asistând inclusiv la eșecul inițiativei Criterion, ale cărei cauze le găsea, ca și Vulcănescu, în ideologizarea membrilor săi. În plus, avea o reticență și aversiune față de politică (pe care o cunoștea destul de bine din postura sa de stenograf al ședințelor parlamentare) și de ideea de organizare politică a țăranimii pentru modernizarea acesteia¹³. Inițial, revista preconizată ar fi trebuit să se

¹⁰ Zoltán Rostás, „Criză și/sau tranziție la Școala Gustiană – 1932–1934”, în „Sfera politicii”, nr. 175/2013, p. 3–13; Ionuț Butoi, „Există un curent monografist în cadrul tinerei generații?”, în „Sociologie românească”, nr. 2/2012, p. 42–49.

¹¹ Un exemplu găsim în ciorna unei scrisori a lui Anton Golopenția către Mircea Vulcănescu din 1934: „vin să-ți propun o ofensivă zdravănă la profesor. I-am scris o scrisoare lungă despre nevoia unei acțiuni să zicem «politice» a monografiștilor. Ar trebui creat un ziar, săptămânal măcar, al monografiștilor, care să-și asume deschis rolul de educator întru Românie a tineretului de la noi. O altă «Dreaptă», o «Românie adevărată», sau așa ceva”. Anton Golopenția, *Rapsodia epistolară. Scrisori primite și trimise de Anton Golopenția (1923–1950)*. Vol. IV, București, Editura Enciclopedică, 2014, p. 615. Într-o altă scrisoare, de această dată către H.H. Stahl, în 1934: „L-am rugat pe profesor să repună în discuție ideea «Gând și faptă». Trebuie ca monografiștii să scoată ceva din atitudinea lor, revoluționată prin contactul cu realitatea”. Anton Golopenția, *Rapsodia epistolară*. Vol. IV, *op. cit.*, p. 434.

¹² Anton Golopenția, *Rapsodia epistolară*. Vol. IV, *op. cit.*, p. 436.

¹³ „Pe o cunoaștere a țării, poți întemeia orice politică: gardistă, socialistă, național-țăranistă, liberală etc. Obscurantistă, la nevoie. O mișcare de mase se bazează pe mase. Care ar fi aceia? Țăranul? Organizat politicește, nu mai e țăran. Sau nu mai e țăran, așa cum îmi place mie. Să plec cu ei, în dorința lor de acut modernism, ca să le dau ce le trebuie? Școală, dispensarii, băi? Pentru asta trebuie un partid”. Stahl în *Rapsodia epistolară*. Vol. IV, *ed. cit.*, p. 436. Este de reflectat în ce măsură este coerent Stahl atunci când respinge ferm modernizarea prin politic a țăranului și participarea lui la proiectul de intervenție socială prin echipe studențești, iar mai apoi, prin Serviciul Social.

numească „Anteu. Revistă lunară pentru înfățișarea și apărarea realităților românești”, titlul acesteia fiind modificat, la propunerea lui Vulcănescu, în „Gând și faptă”.

Într-o încercare de sintetizare a direcțiilor diverse din cadrul monografiștilor, dar și a proiectelor publicistice ale acestora, Octavian Neamțu enumera, în noiembrie 1934: „Arhiva pentru știință [și reformă socială]”, „Revista de sociologie românească” sau „Revista română de sociologie”, care se afla în proiect și în dreptul căreia notează scurt „pentru material monografic”, „Rânduiala”, încă aflată în stadiul de proiect, și „Dreapta”¹⁴. Regăsim aici prima mențiune a proiectului „Sociologiei românești” de mai târziu, văzută, în acel moment, într-adevăr, ca suport pentru prelucrarea materialului provenit din cercetările monografice. Într-o altă scrisoare, de această dată a lui D. Gusti către H.H. Stahl, din decembrie 1934, aflăm din nou de existența proiectului, menționat lapidar, fără alte detalii, de profesor: „Anul 1935 să-ți aducă, în sfârșit, doctoratul – să ne aducă o monografie, la vară, bine chibzuită și reușită – să ne aducă și o „Revistă de sociologie” (ori să-i spunem „Sociologia militans”?) și, vai, oare ar fi posibil, chiar cele două volume sintetice asupra Drăgușului!”¹⁵.

Se pare că Gusti s-a decis definitiv pentru editarea unei reviste de specialitate care să promoveze monografia după experiența reușită a unei reviste care era într-adevăr, deși nu exclusiv, de uz intern: „Curierul echipelor studențești”. Realizată din 1934 cu fondurile Fundațiilor Regale, „Curierul” a reprezentat o experiență de lucru editorială în echipă, principalii responsabili fiind H.H. Stahl și O. Neamțu. Astfel, reacțiile lui Gusti sunt ilustrative: „Curierul” se prezintă foarte simpatic. Păcat, însă, că tipograficește nu este cum ar trebui”¹⁶. Sau: „Numerele «Curierului», cum le primesc, le cetesc cu mare emoție. Mă mustră gândul că sunt departe de ele! (...) Vă felicit din inimă pentru îngrijirea «Curierului»”¹⁷. Trebuie înțeles, însă, că nu era vorba doar despre experiența editorială reușită a acestei publicații, ci despre un angrenaj care începea să capete contur tot mai convingător pentru D. Gusti și care îl încuraja în dezvoltarea planurilor sale¹⁸. Conducerea Fundațiilor Regale îi permite lui Gusti inițierea etapei de intervenție socială (echipele regale studențești¹⁹) și construirea unor structuri de recrutare, acțiune și publicitate tot mai integrate și complexe. Așadar, sesizând oportunitatea, Gusti devine convins de menirea și utilitatea pe care preconizata revista de sociologie o putea aduce consolidării construcției complexe monografice, precum și întăririi și afirmării identității grupului condus de el. O afirmare gestionată, însă, în termenii săi.

¹⁴ Octavian Neamțu către Anton Golopenția, în noiembrie 1934, în Anton Golopenția, *op. cit.*, p. 125.

¹⁵ Henri H. Stahl, *Epistolar monografist. Din arhiva de scrisori a lui H.H. Stahl*, ediție de Zoltán Rostás, București, Editura Paideia, 2015, p. 77.

¹⁶ *Ibidem*, p. 79.

¹⁷ *Ibidem*, p. 84.

¹⁸ Rostás a numit revista „Curierul echipelor studențești” „primul newsletter științific din România”, punând în evidență tocmai rolul organizațional jucat de această publicație.

¹⁹ A se vedea Zoltán Rostás, *Strada latină nr. 8*, București, Editura Curtea Veche, 2009.

Primele impresii despre noua revistă, „Sociologie românească”, transmise de O. Neamțu lui A. Golopenția, confirmă faptul că apariția acesteia era legată, mai degrabă, de planurile lui Gusti, care, de altfel, colaborează, inițial, cu tinerii din altă „gașcă” monografistă: „Ți-am trimis și «Sociologie românească». Nu ne-ai scris ce crezi despre ea. La primul număr, amestecul nostru, vechea grupă Stahl et Co și Brutus și Pichi, n-a prea existat. Era un număr Herseni-Răcoasa. Nici n-am crezut în – să zicem, trăinicia revistei. Am avut impresia că este scoasă numai în vederea concursului de la Cluj, ca un titlu mai mult pentru Herseni²⁰. Dar acum văd că profesorul ține mult la ea. Numărul doi l-a pasionat mult și zilnic vorbește despre ea. De asemenea, a prins drag de ea și Stahl și chiar și eu, care am lucrat mult la numărul doi. Acum deci e vremea să vorbim despre ea. (...) De altfel, în privința revistei, sunt vinovat față de tine. Profesorul îmi dăduse ordin să-ți scriu, rugându-te să scrii pentru revistă. La numărul întâi n-am vrut să te anunț. Nici nu credeam că va apare, nici nu țineam la revistă. Dar, acum, iată, o fac: cred că dacă am fi puțin stăruitori «Sociologie românească» ar putea fi ceea ce noi plănuiam cu Anteu, care apoi devenise gând și faptă²¹. Acest fragment epistolar confirmă faptul că revista a apărut ca o inițiativă impulsionată de profesor, diferită de profilul planurilor sub-grupului Golopenția-Neamțu, precum și faptul că, cel puțin pentru primul număr, gestionarea editorială a fost încredințată lui Traian Herseni și Vlădescu-Răcoasa. Începând cu numărul doi, munca editorială pare a fi realizată, cu precădere, de O. Neamțu, H.H. Stahl și T. Herseni. Gestionarea editorială nu este încredințată unui singur om, poate și pentru că D. Gusti se temea ca revista să fie, astfel, monopolizată spre beneficiul sau în sîajul agendei personale a unuia dintre monografiști. Neamțu se simte vizat de această metodă folosită de profesor, transmițând din nou, prietenului său din Germania, faptul că nu se regăsește în revistă: „personal nu-mi mai este așa dragă. (...) eu muncesc să apară bine și mă devotez ei, iar alții o folosesc cum le place și scriu ce vor și eu sunt continuu pus la bănuială că vreau să scriu lucrurile cari îmi convin mie. Profesorul se teme să nu-i dau coloratură de dreapta, e mereu bănuitor cu ce fac²²”.

Așadar, în jurul anului 1934, existau cel puțin două proiecte editoriale aflate „pe masa” conducătorului Școlii Gustiene: „Anteu” sau „Gând și faptă”, care reflecta,

²⁰ În februarie 1936, Traian Herseni a candidat la catedra de sociologie a Universității din Cluj. Herseni a pierdut concursul, în ciuda faptului că avea, față de contracandidat, mai multe titluri publicate, fapt ce a generat proteste publice din partea lui D. Gusti, care a scris un articol despre eveniment chiar în „Sociologie românească”: „Considerații în legătură cu un concurs universitar” (1936, nr. 3, p. 1–7). În aceeași revistă au fost publicate propunerile lui Gusti de modificare a prevederilor legale privitoare la organizarea concursurilor în învățământul superior: „Propuneri pentru modificarea legii și regulamentului pentru organizarea învățământului universitar”, în „Sociologie românească”, nr. 7–9, 1936, p. 100–103.

²¹ Octavian Neamțu către Anton Golopenția, în martie 1936, în Anton Golopenția, *Rapsodia epistolară*, vol. IV, ed. cit., p. 143–144.

²² *Ibidem*, p. 145. Octavian Neamțu publicase, pe atunci, în „Sfarmă-Piatră”, publicație de orientare legionară, și relatează, în aceeași scrisoare din aprilie 1936, că Gusti îi ceruse întreruperea colaborării.

cu entuziasm tineresc, dorința unora ca Golopenția, Neamțu, Brutus Coste (având și susținerea lui Vulcănescu), de a exprima punctul de vedere „monografist” asupra problemelor de actualitate („politice”) ale României, și „Revista de sociologie românească/Revista română de sociologie”, inițiativă în mod evident circumscrisă unor imperative strict legate de acțiunile monografice. Niciunul din ele nu se concretizează timp de doi ani, iar, când acest lucru se întâmplă, Gusti va prefera proiectul perceput drept „restrâns” și specializat monografic. Proiectul „politic” care să fie condus de tineri ar fi reprezentat un experiment nu lipsit de riscuri pentru planurile lui Gusti. O tribună monografistă combativă ar fi însemnat o platformă care, din punct de vedere editorial, putea pune probleme de control pentru Gusti și putea potența posibile conflicte între diversele orientări concurente sau diferite din interiorul Școlii. Altfel spus, era mult mai riscant și mai greu pentru Gusti să gireze un proiect gândit, creat și gestionat de tinerii săi colegi sau, în orice caz, această variantă conținea mult mai multe necunoscute decât cea, mult mai „cuminte”, a unei reviste de specialitate, chiar dacă mai deschise către publicul larg. Contextul politic era și el, deja, destul de frământat, iar în grupul monografist nu doar că nu domnea armonia, ci, în afara unor legături interpersonale solide, existau rivalități puternice și o neîncredere destul de surprinzătoare referitoare la intențiile, inclusiv politice, ale „celuilalt” (cel care era în grup, dar nu era din „gașcă”). De altfel, un alt motiv pentru tergiversarea lui Gusti și, în final, adoptarea proiectului revistei de sociologie, îl putea constitui chiar diversitatea de orientări și de „găști” monografiste: grupul Golopenția–Neamțu–Coste–Pogoneanu, grupul Vulcănescu–Stahl–Georgescu, grupul Ionică–Amzăr–Samarineanu etc. Apropiate de experiențe și viziuni comune, uneori și de interese, aceste sub-grupuri cu delimitări relative reprezentau tot atâtea puncte de vedere despre cum ar fi trebuit să arate o revistă a monografiștilor, cine să o conducă și spre ce/cine. Gusti optează pentru un proiect integrat construcției sale monografiste care să potențeze la maximum identitatea și imaginea unei „Școli sociologice” care deține întâietatea științifică în România și cheia rezolvării problemelor sociale din țară. Împrejurările care au condiționat apariția „Sociologiei românești” pot explica și maniera în care H.H. Stahl o rememorează în amintirile sale scrise și orale. Într-adevăr, față de varianta „Anteu”, proiectul lui Gusti are un caracter mult mai „intern”, fiind mai apropiat, ca funcție, de „Curierul echipelor studentești” decât de publicații de gen „Dreapta”. De asemenea, caracterul „devălmaș” al revistei a fost, cel puțin pentru primele numere, o realitate. În fine, temerea ca revista să nu devină „sectară”, adică monopolizată de unul din sub-grupurile monografiste, exista inclusiv la profesor și a fost resimțită de O. Neamțu, după cum am văzut mai sus. Parțialitatea amintirilor lui Stahl, care obturează, involuntar, rolul și profilul „Sociologiei românești” din perioada Golopenția, nu arată altceva decât că acesta nu a fost un observator critic, științific, al propriei sale experiențe sociologice, ci a reprodus percepții construite ale experiențelor de viață. În cazul de față, pare că Stahl a reprodus percepțiile stârnite de contextul discuțiilor, așteptărilor și temerilor legate de apariția „Sociologiei românești”, „uitând” evoluția ulterioară a acesteia, de vreme ce nu mai era implicat la fel de mult în munca editorială, sau

chiar funcția pe care revista a jucat-o în economia generală a dezvoltării Școlii gustiste încă din 1936, de vreme ce mai importante erau propriile sale obiective din interiorul grupului.

O REVISTĂ PENTRU O ȘCOALĂ

Același H.H. Stahl, în interviurile de istorie orală, explică sensul titlului revistei (care am văzut că avea mai multe variante) legându-l de numele grupului monografist:

– „Lumea zice «Școala românească de sociologie». Noi spuneam «școala de Sociologie românească». În sensul de sociologie aplicată pe problemele românești.

– Interesantă nuanță.

– Da. Și suntem singurii care am făcut-o. Pentru că toți ceilalți au făcut Sociologie românească în sensul că erau români. A făcut și Andrei, și Brăileanu, Sudețeanu...

– Speranția...

– Și Speranția, toți au făcut sociologie, fiind români. Dar n-au făcut Sociologie românească. Adică, n-au aplicat cercetările sociologice la problemele românești”²³.

Conversația este despre revista „Sociologie românească” și, chiar dacă nu este explicită, iar Stahl vorbește, și aici, ca parte integrantă a monografiștilor, deci ca un membru care promovează în exterior opiniile grupului după ce le-a interiorizat, naturalizându-le, este un indiciu puternic asupra funcției și semnificației întreprinderii editoriale în cadrul grupului condus de Gusti. Sau, cel puțin, în cadrul grupului care a fost inclus în acest proiect. Din fragmentul citat aflăm un lucru foarte important: *numele revistei era legat de numele școlii, iar numele școlii era o metaforă a monografiei gustiste*. Așadar, un exercițiu de construcție deliberată a imaginii unei școli și a semnificației acesteia, printr-o sintagmă care monopolizează inteligent producția autohtonă de sociologie. Semnificația s-ar putea „traduce” astfel: sociologia românească este Școala gustiană, Sociologie românească este doar monografia grupului condus de D. Gusti.

După cum se arată în alte studii ale acestui număr, folosirea sistematică, programatică a termenului de „școală” pentru grupul și întreprinderile coordonate de D. Gusti este întâlnită în materialele pregătite de monografiști pentru cele două volume omagiale din „Arhiva” anului 1936 dedicate profesorului. Materialele vor fi, ulterior, asamblate laolaltă într-un volum de sine stătător, din 1937, intitulat „D. Gusti și Școala Sociologică de la București”, publicat sub egida ISR. Henri H. Stahl folosește, în schimb, termenul de „Școala monografiei sociologice”. Trebuie menționat,

²³ Zoltan Rostas, *Monografia ca utopie. Interviuri cu H.H. Stahl*, București, Editura Paideia, 2000.

însă, că revendicarea publică a unui statut de „școală” pentru monografia gustiană are antecedente chiar mai vechi, apărând într-un articol din 1931 semnat de Mircea Vulcănescu și intitulat „Lucrările școalei române de sociologie”²⁴. Semnificativ este și scopul articolului, Vulcănescu făcând, de fapt, publicitate unei campanii de publicare a studiilor monografice de către ISR și a unei broșuri de prezentare a principiilor generale de cercetare ale școlii, care urma să fie semnată de Traian Herseni.

Regăsim discursul despre școală și instituționalizarea acesteia încă din primul număr al revistei „Sociologie românească”, în articolul semnat de D. Gusti: „cercetările monografice au dus la cea dintâi școală sociologică românească”²⁵. Rostul revistei era acela de a veni în întâmpinarea nevoii de îndrumare și coordonare a „mișcării” monografice care, sub inspirația campaniilor lui Gusti, începea să se dezvolte și în alte regiuni ale țării, prin Institutele Sociale locale de la Chișinău și Banat-Crișana, și sub umbrela căreia intrau și echipele regale studențești. Interesant este că, în acest prim număr, Traian Herseni, într-un articol de inventar al evoluțiilor din sociologie, menționează gruparea de la Rânduiala, condusă de „patru dintre tovarășii noștri de muncă monografică” (Ion Ionică, D.C. Amzăr, Ernest Bernea, I. Samarineanu), ca fiind „formați în școala d-lui profesor Gusti”²⁶. La scurt timp, gruparea de la „Rânduiala” va intra în conflict cu Gusti și grupul monografist. Tot în acest prim număr aflăm, la secțiunea de Însemnări, că Fundația Rockefeller trimisese doi bursieri pentru a studia sociologia „așa cum o înțelegea școala românească”²⁷. Unul din ei era Philip E. Mosley, care va deveni, încă din 1936, unul din cei mai activi „propagandiști” ai Școlii în lumea anglo-saxonă.

În același sens, de discurs care obiectivează deliberat un fenomen de instituționalizare a inițiativelor lui Gusti, în numărul doi, acesta își expune ambițioasa agendă de generalizare a experimentului echipelor regale studențești prin înființarea unui Serviciu Social obligatoriu, idee reluată și în cadrul unui număr de mai târziu²⁸. În numărul patru, Gusti reia ideea serviciului social și insistă, în plus, asupra creării unei rețele de institute sociale în toate centrele universitare ale țării, după modelul celor de la Banat-Crișana și Chișinău, care să fie coordonate de la centru de Institutul Social Român²⁹. În numărul imediat următor Gusti scrie

²⁴ Mircea Vulcănescu, „Lucrările școalei române de sociologie”, publicat în *Limba română*, an III, nr. 1, noiembrie 1931, în *Opere II. Chipuri spirituale. Prolegomene sociologice*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2005, p. 1079–1081. Experiențele colective comune și practicarea unei metode dezvoltate de cercetare în mod repetat, în cadrul mai multor campanii de monografie, sunt elementele invocate de Vulcănescu pentru a justifica folosirea termenului „școală”.

²⁵ D. Gusti, „Sociologie românească”, în „Sociologie românească”, 1936, an I, nr. 1, p. 7.

²⁶ Traian Herseni, „Mișcarea sociologică în 1935”, în „Sociologie românească”, 1936, an I, nr. 1, p. 59.

²⁷ „Însemnări”, în „Sociologie românească”, 1936, an I, nr. 1, p. 62.

²⁸ D. Gusti, „Învățămintele și perspective din munca echipelor studențești”, în „Sociologie românească”, an I, nr. 2, 1936, p. 5 și D. Gusti, „Învățămintele și perspective din a treia campanie a echipelor studențești”, în „Sociologie românească”, an I, nr. 11, 1936.

²⁹ D. Gusti, „Cunoaștere sociologică și acțiune culturală”, în „Sociologie românească”, an I, nr. 4, 1936, p. 4–5.

despre Muzeul Satului, prezentat ca o inițiativă venită în prelungirea activității echipelor regale studențești și ca o frescă vie a satului real, propunând, totodată, proiectul unui al doilea Muzeu, cel al unui sat-model, de această dată³⁰. În doar câteva numere, așadar, avem construită imaginea unei școli care crește „organic”, reușește să se afirme științific și social, creează instituții, generează o mișcare monografistă și, prin urmare, are legitimitatea de a revendica proiecte ample, cum ar fi crearea unei rețele naționale de institute de cercetare și un serviciu social obligatoriu. Este agenda lui Gusti, care va căpăta concretețe după câțiva ani, în 1939.

Dincolo de studiile propriu-zise, în „Sociologie românească” apar numeroase materiale de popularizare a acțiunilor și instituțiilor monografiste. Traian Herseni³¹, Octavian Neamțu³² și Henri H. Stahl³³ scriu despre metoda și sensul activităților echipelor regale studențești, institutele sociale regionale, Muzeul Satului, propun planuri de cercetare pentru diferite subiecte interesante pentru monografiile rurale, dar, de asemenea, notează cu atenție tot ceea ce se scrie în revistele de sociologie străine, franceze, americane și croate, despre Școala gustiană. În fine, în ultimul număr al revistei pe anul 1936 este publicat un material din partea redacției care anunță volumul omagial din anul următor. Tot aici regăsim, din nou, rânduri programatice despre D. Gusti, care „a creat mișcarea sociologică-monografică de la noi, din care a pornit și revista noastră și a devenit șeful unei adevărate școli românești de sociologie, cunoscută și apreciată și în străinătate”³⁴.

O parte a popularizării grupului monografist ca Școală de sociologie i se datorează colaboratorului american Philip Mosley. Debutând la secțiunea de recenzii, unde a aplicat o metodă pe care o va mai relua și în alte materiale din „Sociologie românească”, el compară tehnicile de cercetare și de intervenție ale „școlii bucureștene” față de alte sociologii contemporane, fie americane, fie, cum va proceda într-un articol mai amplu din secțiunea de cronici, din sud-estul Europei (Bulgaria)³⁵. Mosley a prezentat nu doar Școala, ci și revista „Sociologie românească” în publicațiile americane de sociologie³⁶. Aflat în strânsă legătură cu membrii acesteia,

³⁰ D. Gusti, „Muzeul Satului Românesc”, în „Sociologie românească”, an I, nr. 5, 1936, p. 7.

³¹ T. Herseni, „Expoziția de lucru a echipelor regale studențești”, în „Sociologie românească”, an I, nr. 1, 1936; „Cercetările monografice ale echipelor și Institutelor Sociale”, în „Sociologie românească”, an I, nr. 12, 1936.

³² O. Neamțu, „Institutele Sociale Regionale”, în „Sociologie românească”, an I, nr. 1, 1936; „A III-a campanie de muncă a echipelor studențești”, în „Sociologie românească”, an I, nr. 10, 1936.

³³ H.H. Stahl, „Anchete sociale cu străjerii”, în „Sociologie românească”, an I, nr. 1, 1936; „Metoda de lucru a echipelor cu satul și căminul”, în „Sociologie românească”, an I, nr. 12, 1936; „Întâlniri și priveliști din Muzeul Satului”, în „Sociologie românească”, an I, nr. 5, 1936.

³⁴ Redacția, „Sărbătorirea profesorului Gusti”, în „Sociologie românească”, an I, nr. 12, 1936, p. 33.

³⁵ Philip Mosley, „C. Luther Fry: The Technique of Social Investigation”, în „Sociologie românească”, an I, nr. 4, 1936, p. 44; Philip Mosley, „Cercetări rurale în Bulgaria”, în „Sociologie românească”, an I, nr. 11, 1936.

³⁶ Philip Mosley, „A New Romanian Journal of Rural Sociology”, în „Rural Sociology”, II, Nr. 4, 1937, p. 457–465.

cu care se afla în corespondență chiar în timpul redactării materialelor, imaginea pe care Mosley o face școlii și revistei reflectă, evident, maniera în care Gusti și principalii săi colaboratori își vedeau și își doreau să fie perceput demersul. Dar, de asemenea, poartă amprenta propriilor interese academice ale sociologului american, care era specializat pe economia rurală din estul Europei. Astfel, Mosley se axează strict pe dimensiunea țărănească a proiectului gustist, este adevărat, dominantă în primul an al revistei „Sociologie românească”, cu toate că Gusti definise obiectivele mult mai larg încă din primul număr³⁷. Mosley prezintă succint conținutul revistei, așa cum e reflectat de studiile publicate în 1936 și în primele numere din 1937, și consideră că motivele înființării revistei sunt, în principal, valorificarea mai rapidă a cercetărilor monografice, îndrumarea acțiunilor de intervenție socială de la sate, oferirea de informații relevante pentru dezbaterile publice cu privire la viața țărănească, dar și prezentarea activității instituțiilor care aveau legătură cu mediul și economia rurală. Este semnificativ că Mosley prezintă revista ca fiind a Școlii, deci, practic, propune o dublă prezentare: atât a școlii sociologice, cât și a revistei acesteia. Autorul conchide cu o concluzie foarte relevantă: „Sociologie românească” deține o „poziție strategică” în ansamblul proiectului gustist, unificând cele două dimensiuni ale sale, cercetarea științifică și intervenția socială³⁸. În alt loc, el caracterizează revista ca fiind „mediul prin care sunt concentrate toate studiile rurale din România”³⁹.

Spre final, câteva remarci despre cine a publicat în „Sociologie românească”. Stereotipul reproduș inclusiv de membrii Școlii și într-o parte a literaturii despre monografie este că a fost concepută pentru ca tinerii să aibă șansa de a publica. O trecere în revistă a autorilor pe anul 1936 arată, însă, că lucrurile stau diferit. Dimitrie Gusti, alături de Traian Herseni și Henri H. Stahl sunt cei care domină, ca autori, cele mai importante rubrici ale revistei: studii, cronici, documente. Se găsesc și nume de „tineri”, de monografiști care publică, cum ar fi Florea Florescu, Constantin Gib, Dumitru Imbrescu și alții câțiva, însă „bătrânii” monografiei domină inclusiv la rubricile unde, teoretic, se publica material de cercetare mai puțin prelucrat (documente). Însușind, Stahl apare, în cele 12 numere din 1936 (în câteva cazuri, revista avea numere comasate), cu un total de 16 articole (cele mai numeroase la rubrica de documente), Herseni cu 13 articole (nu am pus la socoteală recenziile, care sunt numeroase, iar cele mai multe articole a avut la rubrica de cronici), iar D. Gusti cu 9, toate la rubrica cea mai importantă, cea de studii. Trebuie notată și prezența unor D.C. Georgescu, Roman Cresin, Octavian Neamțu, Ștefania Cristescu

³⁷ Reamintind că obiectivul ISR este cunoașterea realităților sociale „românești”, Gusti adaugă: „E vorba mai ales de monografii sătești, fără să nesocotim însă nici monografiile regionale, nici monografiile industriale sau orășenești și nici chiar cercetarea unei probleme restrânse la fața locului”. Gusti în „Sociologie românească”, *loc. cit.*, p. 7. Ulterior, în revistă vor apărea numeroase studii de sociologie urbană.

³⁸ Philip Mosley, „A New Romanian Journal of Rural Sociology”, p. 465.

³⁹ *Ibidem*, p. 463.

sau C. Brăiloiu, autori care nu pot fi asimilați unor simpli debutanți monografiști. Ceea ce trebuie remarcat, de asemenea, este prezența unor autori externi Școlii, dar importanți pentru a da revistei o greutate în plus în obiectivul de a deveni „mediu” relevant pentru reprezentanți ai altor instituții de cercetare socială. Astfel, publică în revistă Venturia Manuilă, Sabin Manuilă, Emanuil Bucuța, Pan Hallipa, I. Făcăoaru, dar și Iosif Venczel, adică reprezentanți ai instituțiilor de asistență socială, de statistică și demografie, ai Fundațiilor Regale, institutelor sociale regionale, eugenismului, dar și ai mișcării tinerilor ardeleni maghiari, lucru care arată că revista a fost gândită de la bun început ca o platformă-umbrelă, cu deschidere către alte instituții și curente din domeniul științelor sociale.

REMARCI DE FINAL

Apariția revistei „Sociologie românească” se datorează faptului că D. Gusti a devenit convins de utilitatea unei astfel de publicații și de rostul pe care ar trebui să îl joace în angrenajul complex care începea să capete o formă tot mai convingătoare, ce includea campaniile monografice, activitatea echipelor studențești și instituțiile create – Muzeul Satului, căminele culturale, institutele sociale regionale. Acest complex instituțional, coordonat de D. Gusti, a fost numit de membrii săi Școala sociologică de la București. Gusti a sesizat că potențialul unei asemenea întreprinderi, care depășea, deja, granițele cercetării strict academice, este mult mai mare, putând genera, pe plan științific, recunoaștere internațională, iar pe planul cercetărilor monografice și al politicilor sociale, instituții de talie națională (rețeaua de institute sociale regionale, Serviciul Social). Un potențial cu atât mai vizibil cu cât Gusti avea acces la fondurile Fundațiilor Regale. „Sociologie românească” a avut rolul strategic de a demonstra că există acest potențial și că merită încrederea publică și politică pentru a fi transformat în realitate. Scoaterea revistei demonstrează că o școală sociologică este, în bună parte, un construct deliberat mai degrabă decât un curent „la modă”. Totuși, acest proiect, atât de coerent în datele sale principale, conține (dialectic?) negarea sau, cel puțin, diluarea sau trecerea pe plan secund, de fundal, a Școlii de sociologie. Compatibilitatea dintre statutul de Școală al grupului monografist și cel de coordonator al unei instituții ca Serviciul Social este o temă de aprofundat în cercetări viitoare.

BIBLIOGRAFIE

1. BUTOI, I. (2012). „Există un curent monografist în cadrul tinerei generații?”, în *Sociologie românească*, nr. 2.
2. DUNGACIU, D. (2008). *Portrete și controverse*, București, Editura Tritonic.
3. GOLOPENȚIA, A. (2014). *Rapsodia epistolară. Scrisori primite și trimise de Anton Golopenția (1923–1950)*. Vol. IV, București, Editura Enciclopedică.

4. GOLOPENȚIA, S. (2016). *Arhipelagul gustian. Contribuții la istoria Scolii Sociologice de la București*, București, Editura Enciclopedică.
5. GUSTI, D. (1936). „Sociologie românească”, în *Sociologie românească*, 1936, an I, nr. 1.
6. GUSTI, D. (1936). „Învățăminte și perspective din munca echipelor studențești”, în *Sociologie românească*, an I, nr. 2.
7. GUSTI, D. (1936). „Considerații în legătură cu un concurs universitar”, în *Sociologie românească*, an I, nr. 3.
8. GUSTI, D. (1936). „Cunoaștere sociologică și acțiune culturală”, în *Sociologie românească*, an I, nr. 4.
9. GUSTI, D. (1936). „Muzeul Satului Românesc”, în *Sociologie românească*, an I, nr. 5.
10. GUSTI, D. (1936). „Învățăminte și perspective din a treia campanie a echipelor studențești”, în *Sociologie românească*, an I, nr. 11.
11. HERSENI, T. (1936). „Mișcarea sociologică în 1935”, în *Sociologie românească*, 1936, an I, nr. 1.
12. HERSENI, T. (1936). „Expoziția de lucru a echipelor regale studențești”, în *Sociologie românească*, an I, nr. 1.
13. HERSENI, T. (1936). „Cercetările monografice ale echipelor și Institutelor Sociale”, în *Sociologie românească*, an I, nr. 12.
14. MOSLEY, P. (1936). „C. Luther Fry: The Technique of Social Investigation”, în *Sociologie românească*, an I, nr. 4.
15. MOSLEY, P. (1936). „Cercetări rurale în Bulgaria”, în *Sociologie românească*, an I, nr. 11.
16. MOSLEY, P. (1937). „A New Rumanian Journal of Rural Sociology”, în *Rural Sociology*, II, nr. 4.
17. NEAMȚU, O. (1936). „Institutele Sociale Regionale”, în *Sociologie românească*, an I, nr. 1.
18. NEAMȚU, O. (1936). „A III-a campanie de muncă a echipelor studențești”, în *Sociologie românească*, an I, nr. 10.
19. REDACȚIA (1936). „Sărbătorirea profesorului Gusti”, în *Sociologie românească*, an I, nr. 12.
20. REDACȚIA (1936). „Propuneri pentru modificarea legii și regulamentului pentru organizarea învățământului universitar”, în *Sociologie românească*, nr. 7–9.
21. ROSTĂS, Z. (2000). *Monografia ca utopie. Interviu cu H.H. Stahl*, București, Editura Paideia.
22. ROSTĂS, Z. (2005). *Atelierul gustian. O abordare organizațională*, București, Editura Tritonic.
23. ROSTĂS, Z. (2009). *Strada latină nr. 8*, București, Editura Curtea Veche.
24. ROSTĂS, Z. (2013). „Criză și/sau tranziție la Școala Gustiană – 1932–1934”, în *Sfera politicii*, nr. 175.
25. STAHL, H.H. (1936). „Anchete sociale cu străjerii”, în *Sociologie românească*, an I, nr. 1.
26. STAHL, H.H. (1936). „Metoda de lucru a echipelor cu satul și căminul”, în *Sociologie românească*, an I, nr. 12.
27. STAHL, H.H. (1936). „Întâlniri și priveliști din Muzeul Satului”, în *Sociologie românească*, an I, nr. 5.
28. STAHL, H.H. (2015). *Epistolar monografist. Din arhiva de scrisori a lui H.H. Stahl*, ediție de Zoltán Rostás, București, Editura Paideia.
29. VULCĂNESCU, M. (2005). *Opere II. Chipuri spirituale. Prolegomene sociologice*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2005.

